

SOSYAL DEĞİŞME

Asis. Dr. Enis ÖKSÜZ

Özellikle, 20. asrın ikinci yarısında kendini gösteren ve çeşitli sosyal bilim çevrelerinin dikkatini çeken konulardan biri, belki de en önemlisi ülkelerin sosyal bünyelerinde meydana gelen değişikliklerle ilgili olanıdır. İktisadî kalkınma ile yakın ilgisi olan bu sosyal değişme olayı, günümüz düşünürlerini fazlasıyla meşgul etmektedir. Bilhassa iktisadî gelişmenin hızlı olduğu ülkelerde sosyal bünyenin, dinamik karakteri icabı ortaya çıkan bu değişimin yanı sıra onu doğuran faktörlerin çeşitli disiplinlerin araştırma sahasına girmiş olması da, bir yerde konuya çok yönlü bir karakter kazandırmıştır. Bu çok yönlülük sosyal değişimin sebep ve neticeleri hakkında değişik ve çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Konunun çok yönlü olmasının bir neticesi olarak sahip olduğu inceleme güçlüğüne rağmen, burada, sosyolojik açıdan meseleyi ele almak istiyoruz.

Bir tarif vererek konuyu izaha başlamak gerekirse, sosyal değişme; Cemiyetin bünyesinin, teşkilâtının ve müesseselerinin bir bölümünde veya tamamında meydana gelen, müsbet veya menfi, iradî ve gayri iradî her türlü değişmeyi ifade eden tarafsız bir kavramdır¹. Başlaması, devamı, tabii olduğu şartlar, tipi, sür'ati, sebep ve neticeleri bakımından ele alınan sosyal değişme, Sorokin'e göre sosyolojinin uğraştığı en mühim konulardan biridir².

- 1) Kurtkan, A., Köy Sosyolojisi, İstanbul, 1968, sh. 188; Gürkan, Ü., "Sosyal Değişmeler, "Abadan'a Armağan", S.B.F. Yayını, Ankara, sh. 256.
- 2) Bertrand, A. L., Rural Sociology, New York, 1958, sh. 20.

Sosyal değişmelerin yönü ve mahiyeti bakımından görüş ileri sürenlerin belirttiklerine göre sosyal değişme, hep ilerleme yönünde olmaz, Spenler gibi ecmiyetlerin çöküntü ve bunaklığından bahsedenler de vardır. Kültürel gerilemenin sosyal çözümlere yol açabildiği ve az gelişmiş ülkeler için bu halin söz konusu olduğu ileri sürülmektedir. Hatta, empoze edilen kültürler karşısında iptidaî cemiyetlerin güç duruma düştüklerine, bazen sarsılıp yıkıldıklarına bile şahit olmaktadır³.

A) Sosyal Değişmeye Tesir Eden Faktörler :

Sosyal grup ve organizasyonları ve sosyal müesseseleri birden ifade eden sosyal bünyede (sosyal yapıda) meydana gelen değişmelerin (sosyal değişmelerin) sebeplerini dört grup halinde inceleyebiliriz.

- 1) Tabii çevre, 2) Biyolojik şartlar, 3) Teknolojik düzen, 4) Kültür düzeni.

Şimdi bunları sırayla görelim:

1) Tabii Çevre :

İnsanın dışında, onun iradesinden hariç tesirlerin geldiği muhiti kastediyoruz. Tabii çevreden gelen tesirler, sosyal bünyelerde büyük değişmelere yol açmakta, bazen cemiyetlerin tamamen çözümlenmesini bile hazırlamaktadırlar. Su baskınları toprak kaymaları, volkanik patlamalar, depremler, yer altı kaynaklarının tükenmesi, toprakların fakirleşmesi gibi amiller sosyal değişmelere sebep olurlar.

Bazı coğrafyacı deterministler, bütün sosyal değişmeleri, tabii çevre ve iklimle izah eder, diğer faktörleri hiç hesaba katmazlar. Ege medeniyetlerini Akdeniz iklim ve çevresine bağlarlar. Babil, eski Mısır v.s. gibi bazı cemiyetlerin çöküşünde tabii şartlar gerçekten mühim rol oynamak-

3) Turhan, M., Kültür Değişmeleri, İstanbul 1969, sf. 64 - 81.

3) Zimmerman, C. C., Yeni Sosyoloji Dersleri (çev. A. Kurtkan), İstanbul, 1964, sh. 27 - 32.

la beraber, bunu bütün cemiyetlere teşkil etmek ve biricik faktör olarak kabul etmek hatalı olur⁴.

Günümüzde, insan cemiyetleri, tabii çevreye tesirli olabilmektedirler. Kanallar, barajlar, sun'î sulama şekilleri, yollar v.s. ile tabiata kısmen hükmedilebilmekte, tabii çevre oldukça kontrol altında tutulmaktadır. Hollanda'da denizden arazi kazanılışı, ormanlarla iklimin değiştirilişi; İsrail'de çöl arazilerde balık yetiştirilen göller meydana getirilmesi, verimsiz toprakların ıslahı, denizden içme suyu temin edilmesi v.s. gibi.

2) **Biyolojik Şartlar :**

Nüfus hacmi, insanların nesilden nesile intikal eden ve bazen gelişen (selection) irkî vasıfları, sağlık şart ve kabiliyetleri sosyal değişmeleri hazırlayıcı rol oynarlar. Nüfusun zayiata uğraması, çeşitli sosyal tesirler yaratır, cemiyetlerin çökmesine bile yol açabilir. Büyük devletlerin kurulması ve idamesi ancak büyük nüfuslarla mümkündür. İktisadî kalkınmada, bilhassa gelişmiş sanayi ülkeleri için nüfusun rolü büyüktür⁵.

Diğer taraftan, ilmin gelişmesi, sosyal organizasyonların ilerlemesi, biyolojik şartların kontrolüne, hastalıkların önünün alınmasına imkân sağlamıştır. Çocuk ölümleri azalmış, ömür (yaş vasatı) uzamıştır⁶. Doğum kontrolüne ait tahditler, evlenmeyi sınırlayıcı tedbirler, nüfus hacmine tesir eder. İptidai cemiyetlerdeki cinsiyet tabuları da aynı rolü oynar. Böylece sosyal değişme vetiresinde (prosesinde), tek taraflı bir tesir yerine iki taraflı bir tesir görülüyor. Biyolojik şartlar, cemiyet üzerinde tesirli olurken, cemiyet de ona yön verebilmektedir.

- 4) **Maelwer, R. M. - Page, C. H.**, Society, London, 1967, sf. 511 - 513. **Freyer, H.**, İctimai Nazariyeler Tarihi (Çev. T. Çağatay), Ankara, 1968.
- 5) **Maelver - Page**, a.g.e., sf. 516 - 517. **Ogburn**, On Culture and Social Change, Chicago, 1974, sf. 23.
- 6) **Egbert De Vries**, Man in Rapid Social Change, New York, 1961, sf. 67.

3) Teknolojik Düzen :

Sınaî inkılâp (devrim), büyük sosyal değişmelere yol açmıştır. Kadınlar büro ve fabrikalarda çalışmaya başlamış, aile bünyesi değişmiş aile hacmi daralmıştır (ana - baba ve çocuklardan ibaret çekirdek aile ve tek karlılık). Makinalaşmanın ziraate tatbiki, köyde bir işsizler kitlesi ortaya çıkarmış, köyden şehirlere göçü hızlandırmıştır. Şehirlerde teknolojik işsizlik doğmuştur. Sanayileşme ile birlikte büyük şehirler ve gecekondu mahalleleri kurulmuştur. Hülâsa teknolojik değişmeler, sınaî devrim, büyük sosyal değişmeler yaratmıştır.

Bu başdöndürücü ilerleme ve terakkilere bakarak, birçok düşünür tekniğin biricik tayin edici faktör olduğu neticesine varmışlar, diğer faktörleri ihmal etmişlerdir. Meselâ K. Marx, teknolojiyi başlatıcı faktör olarak görür. Onun terminolojisindeki alt yapının en mühim unsuru teknolojidir.

Ogburn de, bazı kimselerin Marx'a benzettikleri teori-sinde tekniğe büyük yer verir. Ona göre, sosyal değişmeleri, maddî kültürdeki (teknikteki) bir değişme meydana getirmektedir. Teknik daima önde gitmekte, maddî olmayan kültür onu bir gecikme ile geriden takip etmektedir. Onun için ikinciye intibak edici (adaptive) kültür adını verir. Bu intibak edici kültürdeki takip keyfiyetini kültür açığı (cultural lag) teorisi ve terimi ile izah eder.

Maclver-Page, Sorokin ve başkalarının, Ogburn'e yönelttikleri tenkitlerde, maddî kültürün her zaman başlatıcı olmadığı keyfiyeti vardır. Teknolojik yenilik ve icatlar, il-mî ilerlemenin ve kültür birikiminin eseri olmuştur. Tesir bu bakımdan tek taraflı değildir.

4) Kültür Düzeni :

Maddî olmayan kültür, sosyal değişmelere tesir eden mühim bir faktördür. Bazan maddî olmayan kültür üzerine bile tesir eder. Gelenekler, uyusukluk, menfaat düşünceleri daha ileri teknolojinin ithalini engelliyebilir. Bir tröst, bir

ihтира beratını hasıraltı edebilir. Bir işçi sendikası, yeni bir teknolojiyi, teknolojik işsizlik doğuracağından ötürü reddedebilir.

Bazı durumlarda, maddî ve manevî olmıyan kültür iç içe geçmiştir, birbirinden ayrılmaları imkânsızdır. Bu hali bilhassa iptidaî cemiyetlerde görürüz. O yüzden yabancı teknoloji gelince bütün kültür kıymetleri sarsılır, sosyal bir çözüme meydana gelir. Gandi ve arkadaşları, bu düşüncelerle İngiliz sömürge idaresi ile birlikte gelen yabancı teknolojiye karşı mukavemet gösterdiler. Gelenekçi teknolojiye hayranlıklarından değil, mevcut kültür kıymetlerini muhafaza endişesinden ötürüdür ki böyle davrandılar. Kültürdeki (dünya görüşü, inançlar, tavırlar, bilgi, örf, âdet) değişmeler, sosyal değişmelere, cemiyetin müesseselerindeki, organizasyonundaki değişmelere yol açabilir. Bu değişmeler, icatlar yaratır, yeni teknoloji ithal eder. Türkiye ve Japonya böyle bir teknolojiyi gönüllü olarak kabul etmişlerdir.

Sorokin ve Sombart, Marx ve Ogburn'ün aksine, maddî olmıyan kültürün, maddî olan kültür üzerinde tesirli olduğundan, ve sosyal değişmelerdeki aktif rolünden bahsederler⁷. Siyasî organizasyon ve kültürdeki değişmeler, koloni idarelerine son vermiştir⁸.

B) Sosyal Değişmenin Yönü :

Sosyal değişmenin yönü hususunda başlıca iki görüş mevcut bulunmaktadır: 1) tek yönlü (lineer) sosyal değişme görüşü, 2) Devrî (cyclical) ve ritmik sosyal değişme görüşü.

1) Tek Yönlü Sosyal Değişme Görüşü :

Cemiyetlerin tek yönlü bir tekâmül çizgisi üzerinde devamlı şekilde ilerlediklerine inanan sosyal değişme görüşü

7) Maclver - Page, a.g.e., sf. 408 - 503; Ogburn, a.g.e., sf. 28 - 33.

8) E. De Vries, a.g.e., sf. 68 - 71.

şüdür. Grek düşüncesinden başlayıp orta çağ boyunca devam eden görüş budur. **Comte**, “üç hal kanunu” ile insanların zihni gelişmelerine tekabül eden bir sosyal değişme görüşünde idi. Nizam içinde ilerliyen bir cemiyetin kanunlarını bulmağa çalıştı.

Darwin’in tesirinde kalan **Spencer** de tekâmülcü bir görüşe inanıyordu. Savaşçı bir cemiyetten sanayici bir cemiyete geçişin şartlarını incelemiştir.

Durkheim, nüfus artışı sonucunda ortaya çıkan iş bölümü dolayısıyla incelediği “mekanik tesanüt” ve “organik tesanüt” arasında, tekamülcü bir sosyal değişme buluyordu.

Tönnies, Toplulukların, cemaate dayanan içtimaî yapıdan (Gemeinshaft), hesaplı, menfaat duygusuna, faydacı... gruplaşmalara dayanan cemiyete (Gesellschaft) geçileceğini söylüyordu⁹.

Hegel, sosyal değişmeleri, insan üstü bir “ide”nin “ruh” un, cemiyetleri, yüksek bir gayeye (hürriyet, devlet, hakimiyet ve kudret) doğru sevkmesine bağlıyordu. Bu değişmeler, tezatların çatışması neticesi, yani, tez, antitez ve sentezden ibaret bir mekanizmanın işlemesi ile, diyalektik bir vetire içinde cereyan ediyordu. Bu diyalektik idealist (fikirci), spiritualist, (ruhçu) bir diyalektik idi. Hegel’e göre sosyal değişmeler daima tekamülcü bir yönde meydana geliyordu.

Daha sonra Marx, Hegel’den öğrendiği bu diyalektik tarihi materyalizme uygulamıştır. Hegel maddeyi mühimsemiyor, gayeye ruh “spirit” yoluyla ulaşacağını savunuyordu. Halbuki Marx “ruh” un yerine “madde”yi ikame etmiştir. Yani Teknoloji ve istihsal münasebetleri “ruh” yerini almıştır. Marx’a göre maddi hayattaki değişmeler aynı zamanda sosyal ve kültürel hâdiselerinde tayin edici-

9) **Ülker Gürkan**, a.g.e., sf. 457 - 460.

10) **Eröz, M.**, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul 1973, sf. 278.
Gürkan, Ü., a.g.e., sf. 457.

sidir. Maddî istihsal güçleri değiştirmeye uğrayınca iktisadî amillerle bunlar üzerine kurulan iktisadî münasebetler arasında bir açık meydana gelir. Bu durumda istihsal vetiresi bütün içtimâî üst yapının değişmesini talep eder. Fakat bu hal hakim sınıfın ideolojisine uymaz ve ezdiği sınıfın ideolojisine karşı çıkar. İşte bu safhada o değişmelere bağlı olarak cemiyette meydana gelen bir tezin karşısına bir antitez çıkacak ve bu çatışma sonucu bir sentez doğacaktır. Hakim sınıf kendi ideolojisine çok sıkı bir şekilde sarıldığından bu tez ve antitez çatışmaları düzenli ve ağır bir şekilde değil, birdenbire ve düzensiz bir şekilde vuku bulacaktır. Dolayısıyla sosyal değişmeler hızlı sıçramalar ve patlamalar şeklinde olacaktır. Böylece cemiyetin her yeni safhasına bir "sosyal ihtilâl" ile geçilecektir. Sentez sonrası cemiyet artık eski cemiyet değildir. Yeni bir cemiyettir. Sosyal değişmelerdeki bu durum, sınıf çatışmalarının şiddetlenmesiyle birlikte gideceğinden neticede ezilen sınıf (Proletarya) ezen sınıfı (Burjuvaziyi) bertaraf edecek, üretim şeklini ve sosyal münasebetler sistemini değiştirerek yeni bir sosyal düzen kuracaktır. Bu düzen çatışmaların ve istismarın son bulduğu Komünist düzen olacaktır. Tek yönlü sosyal değişmelerden bahsedenlerin görüşleri zamanımızda şiddetli tenkitlere maruz kaldıkları gibi önemli ölçüde geçerliliklerini de kaybetmişlerdir. Tek yönlü sosyal değişmeleri savunanlar, "yön" meselesinde anlaştıkları halde, değişmeleri meydana getiren sebeplerden —yukarda kısaca bir kaç sosyoloğun görüşlerinde görüldüğü gibi— ayrı fikirlere sahiptirler. Yine hepsi insanlık tarihinin geçmişini inceleyerek, umumî konulara bağliyerek geleceğin kanunlarını vermeye çalışmışlar ve bu noktada önmlü hatalara düşmüşlerdir. Tek yönlü sosyal değişme teorileri uzun yıllar geçerli kalmış ve ilmi çalışmalarda ve değerlendirmelerde rol oynamıştır. Özellikle zamanımızda da münakaşası devam eden Marx'ın görüşleri diğerlerine göre daha katı ve kesin hükümlere sahiptir. Sosyal değişmeyi yaratan tek unsurun maddî kültürdeki (Teknik) değişmeye bağlanması çatışmanın ise komünist safhada duracağı ve bu safhada nihâî cemiyetin doğacağı gibi iddialar daha kendi

zamnında ve bugünkü sosyalist uygulamalarda geçerliğini tamamen kaybetmiştir.

Ayrıca, en basit gözlemler bile çeşitli alanlardaki sosyal değişmelerin ayrı yönde bir yolu takip etmekten çok, devirden devire bir gidip gelme şeklinde ortaya çıktığını da gösterebilmektedir. Hernekadar insanlık tarihi bir bütün olarak ele alındığında bir yükseliş ve ilerleyiş görülüyorsa da, daha sonra göreceğimiz gibi yönsüz veya Devri sosyal değişmeleri de görebilmekteyiz. Tek yönlü sosyal değişme teorisyenleri determinist bir görüşten hareketle değişme hadisesini çok basite irca etmek gibi hataya düşmüşlerdir.

2) Devri (Cyclical) ve Ritmik Sosyal Değişme Görüşü :

Bu görüşe göre cemiyetler canlı bir organizmaya benzetilmekte, onların herhangi canlı gibi doğdukları geliştikleri ve öldükleri, ana fikri teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu görüşü savunanların hemen hemen hepsinde aşırı bir karamsarlık hâkimdir. Tek yönlü sosyal değişmeyi öne sürenlerin aksine, cemiyetlerin devamlı şekilde tekâmül, terakki ve inkişafını kabul etmezler. Hatta bir çoğu, bu arada O. Spengler bütün kültürlerin, ilk bahar, yaz,, sonbahar ve kışa tekabül eden muntazam safhalardan geçtiğini bile iddia etmiştir¹¹.

Pareto'da Roma imparatorluğu üzerinde yaptığı incelemeler sonucu, sosyal değişmeleri seçkinler arasındaki grupların siyasî mücadelesine bağlıyordu. Le Play de her cemiyetin bir olgunlaşma devrinden sonra çökeceğini söylüyordu. Toynbee ise, Spengler ve Le Play kadar kötümser olmamakla beraber cemiyetleri tam gelişmiş, gelişmeleri durdurulmuş ve gelişmeye başlıyamamış olarak üçe ayırmakta¹² devri özellik taşıyan teoriye uygun olarak cemiyetlerin doğuş gelişme ve çöküşlerinden bahsetmektedir. Bir yandan da tek yönlü sosyal değişmeleri de ihmal etmemekte-

11) Spengler, O., Decline of the west, New York, 1947, C. I, sf. 20-22.

12) Kongar, E., Toplumsal Değişme, Ankara, 1972, s. 65.

dir. Bu cümleden olarak din müessesesinin devamlı bir ilerleyiş gösterdiğini söylemektedir¹³.

Sosyal değişmeler konusunda en çok dikkati çeken ise Sorokin'dir. Sorokin'de tek yönlü sosyal değişme teorisine yer vermekle beraber onların yanında devrî ve ritmik sosyal değişmelere de yer vermektedir. Ritm ile anlatmak istediği, olayların eşit süre ile tezahürü değil, aynı karakterde olmalarıdır.

Sorokin'e göre "hiç bir şey tek bir istikamette nihayetsiz olarak ilerliyemez. Zamanla bir unsuru bir yöne iten kuvvetler, kendi kendilerini doygunluk haline getirip zayıflatırlar ve zıt kuvvetler kudret kazanır"¹⁴. Cemiyet hayatı daima değişme ve hareket halinde bulunur. Sorokin iki teoriyi telif etmeye çalışır gibi gözükmese de yine de cemiyetlerin devrî ve ritmik hareketler tâbi bulunduğunu kabul etmektedir.

Devrî ve ritmik sosyal değişme teorisyenleri, tarihten pek çok misal göstererek aydınlatıcı ve inandırıcı bir kanun koymakla beraber bu kanun konulduğu yerde duraklamış gözükmektedir. 20. yüzyılda ki ekonomik sosyal... alandaki ilmi gelişmelerin durumu göz önüne alınacak olursa, kültürlerin yaratıcılığının bitmesi ve onun ölümünü kabul etmek çok güç olacaktır. Sosyal hâdiseler hakkında devamlı olacak nitelikte kanunlar koymak ve geleceği buna bağlamak bugünkü ilmi anlayışa da uygun düşmemektedir.

C) Sosyal Değişme Tipleri :

1) Zorlama Olmaksızın Meydana Gelen Sosyal Değişmeler (Serbest Sosyal Değişmeler) :

Her canlı organizmada olduğu gibi, cemiyetlerin de bünyesinde devamlı bir hareketlilik ve değişme vardır. Özellikle iptidai cemiyetlerde bu değişmelerin hızı oldukça zayıf-

13) Eröz, M., a.g.e., sf. 282.

14) Eröz, M., a.g.e., sf. 282.

tır. Yavaş bir sosyal değişmeden bahsedilebilir. Bu değişmeler, ya o cemiyetin kendi iç bünyesinde meydana gelen iç tesirler (nüfus hacmindeki, kültürdeki —maddî ve manevî— ... değişmelerle) veya dış tesirlerle (yabancı bir kültürle temas ve onların kültürlerinden bazı iktibaslar...) meydana gelirler.

Daha eski yıllara göre zamanımızda hızlı sosyal değişmelerden bahsedilebilir. Teknolojideki hızlı ilerlemeler, radyo, sinema, televizyon v.s. haberleşme vasıtaları sayesinde dünyanın en uzak mesafeleri arasında bir kaç saat içinde ve olup bitenleri öğrenmek mümkün olabilmektedir. Bu durum hızlı sosyal değişmelere sebep olabilmektedir. En iptidai cemaatlerin bile hızlı bir şekilde dışa açık cemiyetler haline geldikleri sık sık görülmektedir. Bu değişmelerde nüfus hacminin artması, tabii çevreden gelen tesirler, kültür birikimi rol oynarken; esas tesir dışarıdan gelmektedir. Yabancı ülkelere gidip gelenler beraberlerinde yabancı kültür unsurları getirdikleri gibi misyonerlerin telkin (indoctrination) ve alıştırma (habituation) gayretleri ile yaptıkları kültür taşımaları ve kültür alış verişleri çok önemli sosyal değişmelere sebep olmaktadır.

Ancak, her değişme bir yenilikle başlamaktadır. Yeniliklerin benimsenmesi ise çoğu zaman bir mukavemetle karşılaşır. Fertler yeniliklerden bir manevi tatmin, prestij v.s. yanında maddî bir fayda görürlerse daha kolay kabul etmektedirler. Aksi halde yeniliklere şiddetli mukavemet gösterirler. Bu yeniliklerin, dolayısıyla değişmelerin kabulünde fertler kadar cemiyetlerin değer yargıları da çok önemlidir. Değer yargıları cemiyetten cemiyete değişmekle beraber, iç ve dış tesirler, cemiyetlerde daima bir tercihler düzeni sonucu meydana getirilen veya gelen sosyal şartlanma vasıtasıyla benimsenir¹⁵. Böylece sosyal bünyede değişmeler, kendiliğinden meydana gelir. Herhangi bir topluluk ilkellik derecesine göre bu değişmelere hızlı veya yavaş bir şekilde maruz kalır.

15) **Hogbin, L.**, Social Change, London, 1958, sf. 57 - 58.

2) Zora Dayanan Sosyal Değişmeler (Sosyal Değiştirmeler) :

Bu tip sosyal değişmeler, yeniliklerin değiştirme elemanları vasıtasıyla bir cemiyete zorla kabul ettirilmesi neticesinde meydana gelen değişmelerdir. Bu tip değişme gayretlerinin yanında daima bir cezalandırma müessesesi bulunur. Tarihte değişmelerin çok defa idam, hapis cezası, sürgün, malların müsaderesi ve cebri vergilemelerle meydana getirildiğine sık sık rastlanır¹⁶. Bu değiştirme ameliyesinin, özellikle müstemlekeci memleketlerin sömürgecilik siyasetlerinde önemli olduğunu görmekteyiz. Meselâ, Hindistan'da, İngiliz idaresi, hindu kültürünün "kast sistemine" müdahale ederek, onların sosyal bünyelerini tamamen değiştirme yönünde büyük sosyal değişmelere sebep oldu. Kanada hükümeti, kızıl derililerin "potlaç" ını yasaklayarak onların sosyal bünyelerinin sarsılmasına ve yıkıcı sosyal değişmelere yol açtı. Çünkü kızıl derililerin bütün sosyal münasebetleri, rolleri, sosyal statüleri, sınıf ve tabaka prensipleri "Potlaç" etrafında örülmüştür¹⁷. 1917 ihtilâlinde bu yana S.S.C.B. de ve 1948 den sonraki Çin Halk Cumhuriyetinde inşa edilmeye çalışılan yeni kültür (Proleter kültürü, Mao kültürü isimleriyle anılıyor) dolayısıyla cemiyetler zorla değiştirilmeğe tâbi tutulmuşlardır. Eskinin izlerinin tamamen silindiğini iddia etmemekle beraber bu ülkelerde bütün iktisadi ve sosyal teşkilâtların köklü değişikliklere uğradığını söyleyebiliriz. Zaten bu durumu Mao'nun günlükleri ve Brejnev'in Sovyet devletinin 50. kuruluş yıldönümündeki konuşmaları da teyid etmiş bulunmaktadır.

Hemen şunu da ilâve edelim ki, her sosyal değiştirmenin mutlaka kaba kuvvete ve zorlamalara dayandığı ve mutedil şekilleri olmadığı zannedilmemelidir. Zamanımızda, plânlarla gerçekleştirilmeye çalışılan mutedil sosyal değiştirme hareketlerine hür ve demokratik ülkeler ve bu arada Türkiye'de de rastlamaktayız. Refah devleti anlayışından doğan bu yol gösterici, müşavirlik hizmeti görücü devlet plân-

16) Hogbin, I., a.g.e., sf. 57 - 58.

17) Eröz, M., a.g.e., sf. 284.

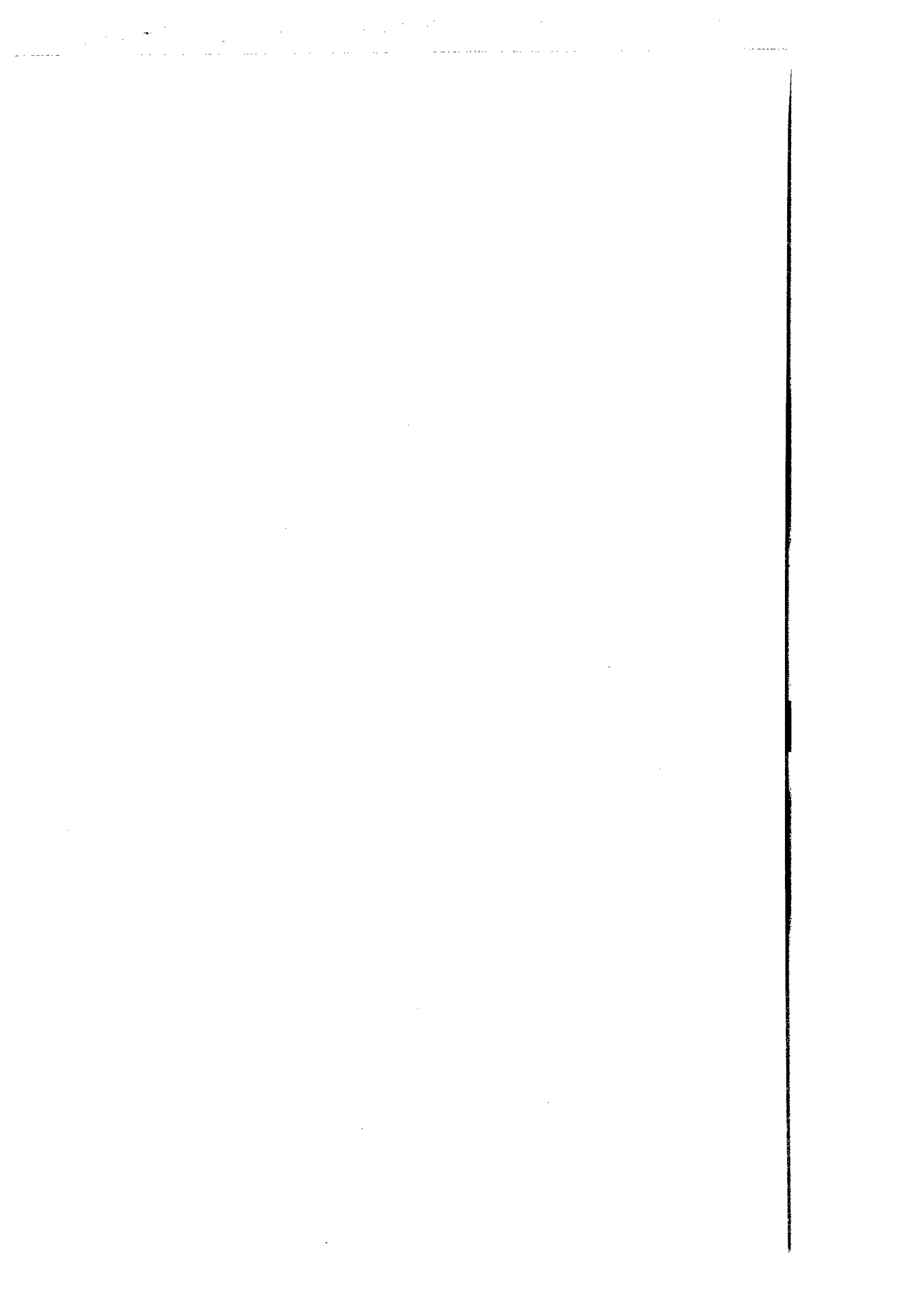
lama teşkilâtları bu yönde atılmış adımlardır. Komünist ülkelerin merkezi ve “emredici”, “zorlayıcı” plânlarından oldukça ayrı karaktere haiz olan bu teşkilâtlar kaynakların israfını önlemek, onları en uygun yerlere tahsis etmek, bölgeler arası sosyal ve iktisadî dengesizlikleri ortadan kaldırmak için devlet sektörüne emredici, fakat, özel sektöre yol gösterici olan yatırım plânlarını hazırlarlar ve sosyal değişmelere bir yön vermeye çalışırlar. Daha doğrusu gelişmeler karşısında sosyal değişmelerin yönünü ve hızını ayarlamaya gayret ederler. Cemiyet hayatında yani karışık ve mürekkep bir bünyede, yarınki sosyal değişmelerin ne yönde olacağını şimdiden kestirmek kehanet olmakla beraber, plânlamanın yardımı ile, gelişme temayüllerini sezme ve bazı prensipler elde etmek mümkün olabilmektedir¹⁸. Ülkeler ister gelişmiş ister az gelişmiş veya gelişmekte olsun, hepsinin ekonomik ve kültürel sahalarda, cemiyetlerinin yararına plânlama teşkilâtları vasıtasıyla tedbirler aldıkları görülmektedir. Öte yandan karşılaşılan modern ve karmaşık meselelerin çözülebilmemesinin bir dereceye kadar, mesellerin özellikleri dolayısıyla, makul ölçüde zorlama ve ahlâki düzenleme tekniklerine zaruret gösterdikleri kabul edilen bir gerçektir¹⁹.

Burada dikkat edilmesi gereken, arzu edilen değişmelerle toplumun (cemiyetin) değerler sisteminin çatıştırılmadan veya önemli sayılacak huzursuzluklar yaratılmayacak şekilde bağdaştırılmasıdır. Yani yeniliklerin takdim şekli çok önemle üzerinde durulması gereken bir meseledir. Yeniliklerin aşılması için ortam müsait değilse başlama zamanı önem kazanır. Başlama zamanı iyi seçilemediği halde umulanın aksine değişmeler daima beklenilmelidir. Değişmelere karşı en önemli engellerin başında; gelenekçi karakter arzeden ve cemiyet haline tam olarak gelememiş sosyal bünyelerin hakim olduğu topluluklar; alışkanlıklarından vazgeçemeyen veya çok rahatsız olacağını düşünen res-

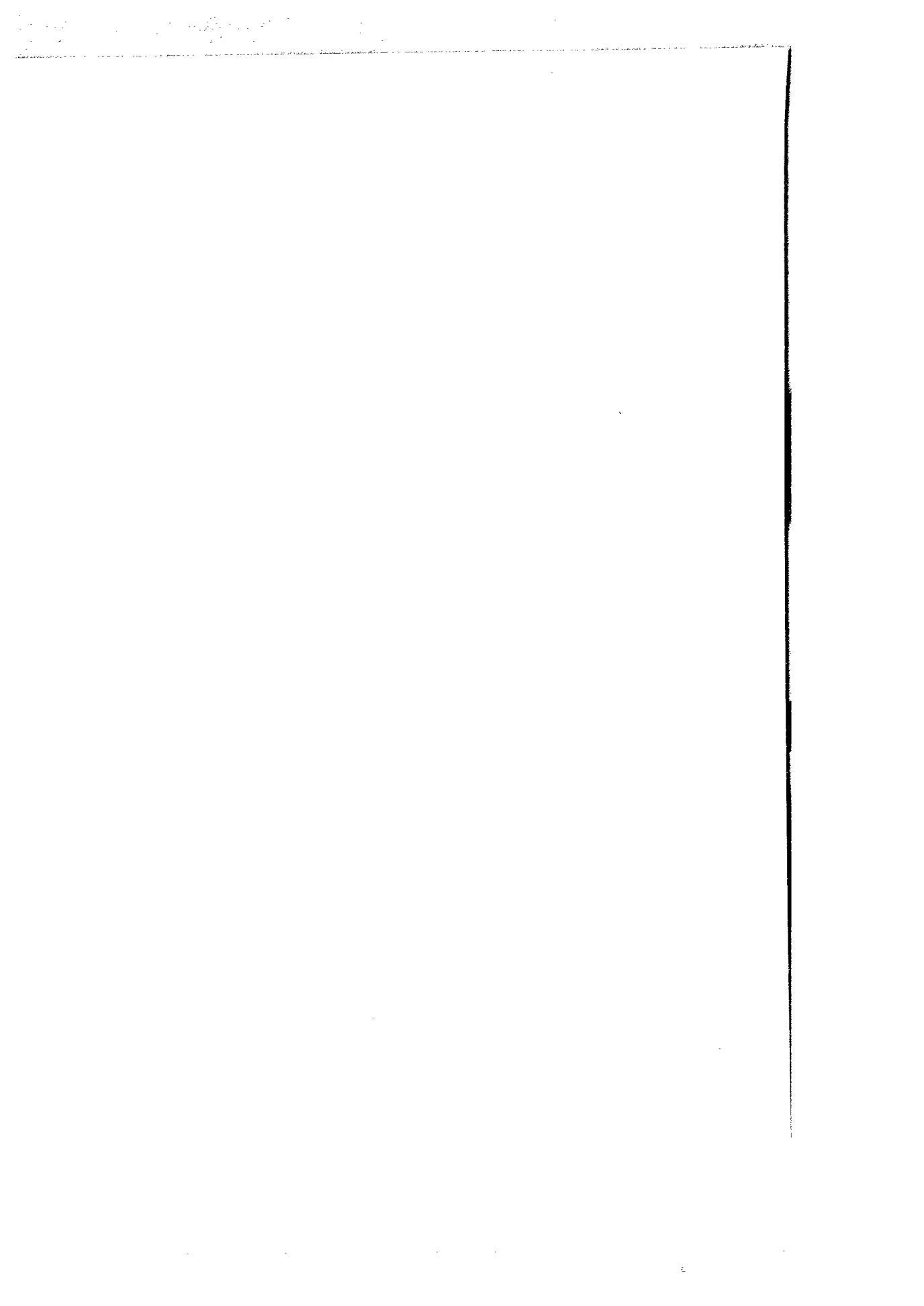
18) **Eröz, M.**, a.g.e., sf. 285.

19) **Moore, W. E.**, Social Change, New Jersey, 1963, sf. 110.

mi ve gayri resmî liderler ve gruplar; hoşgörü ve demokrasi kavramlarının tam olarak yerleşemediği kültür kalıplarına sahip gruplar veya cemiyetler gelmektedir. Mutedil sosyal değişmelerin plânlar vasıtasıyla yapılmaya çalışıldığını yukarıda arzetmiştik. Bu plânların gayesi ise, ekonomik ve sosyal gelişmeyi optimal bir şekilde bir arada yürütmek çabalarından başka bir şey değildir.

E K L E R

I

İKTİSAT VE İÇTİMAİYAT ENSTİTÜSÜNÜN YENİ YÖNETMELİĞİ

G E R E K Ç E

1934 yılında Üniversitemiz bünyesi içinde kurulan, 1936 yılında da yeni kurulan İktisat Fakültesine devredilerek bugüne kadar çalışmalarını kesintisiz olarak sürdüren “İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü” 40. yılını doldurmuş bulunmaktadır. Üniversiteler Kanununun, bütün enstitülerin yönetmeliklerinin bir tip-statüye göre yeniden düzenlenmesini istemesi üzerine hazırlanan ilişikteki “İ.Ü.İ.F. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü” yönetmeliği sosyoloji alanındaki çalışma, öğretim ve araştırmalara bundan böyle de etkili bir biçimde devamını mümkün kılacaktır.

Başlangıç yıllarında “Sosyoloji ve Metodoloji Kürsüsü”nün çekirdeğini teşkil ettiği “İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü” zamanla “Sosyal Siyaset Kürsüsü”nün müstakil olarak teşekkülü üzerine faaliyet sahasını genişletmişti. Bu defa “Sosyal Siyaset Kürsüsü” mensuplarının çalışmalarını “Sosyal Gelişme ve Araştırma Enstitüsü” çatısı altında sürdürmeyi kararlaştırmalarından sonra Enstitümüzün münhasıran İktisat ve Sosyoloji ilişkilerinden doğan konulara öncelik vererek, geleneksel çalışmalarına yeni statü içinde devam kararını almıştır.

Kuruluşunun 20. yılı münasebetiyle yayınlanan raporda da belirtildiği gibi, “Türkiye’de hasreti çekilen fikir an’anesinin güzel bir örneğini de vermiş olan Enstitü” (s. 4) bundan böyle de tarihî adını korumayı bir görev bilmektedir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
İKTİSAT VE İÇTİMAİYAT ENSTİTÜSÜ YÖNETMELİĞİ

I — GENEL HÜKÜMLER

MADDE 1. İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bağlı ve Üniversiteler Kanununun 2. maddesi gereğince tüzel kişiliği olan bir araştırma ve eğitim kurumdur.

MADDE 2. Enstitünün amaçları şunlardır:

a. Genel olarak sosyal ilimler alanında ve özellikle de Türkiye'deki sosyoloji ilmi ile yakından ilgili alanlardaki meseleler üzerinde her çeşit araştırma ve incelemeler yapmak, yaptırmak;

b. Sosyoloji konularında kurs, seminer, konferans, kollojyum ve oturumlar düzenliyerek eğitim ve bilginin yayılmasına ve gelişmesine çalışmak;

c. İlgili tüzel kişilerin ve kamu kuruluşlarının sosyoloji alanındaki inceleme, araştırma ve danışma isteklerini karşılamak;

d. Sosyoloji alanında çalışan yerli, yabancı ve uluslararası kurum ve kuruluşların çalışmalarını devamlı olarak izlemek; araştırma, eğitim hususunda bağlantılar kurmak ve ortak programlar yürütmek;

e. Sosyoloji alanında ulusal ve uluslararası kongre ve toplantılara katılmak ve bu tür çalışmalar düzenlemek;

MADDE 3. Enstitü, amaçları ile ilgili her çeşit yayın yapabilir.

II — ENSTİTÜNÜN ORGANLARI

MADDE 4. Enstitünün organları şunlardır:

- a. Genel Kurul
- b. Yönetim Kurulu
- c. Danışma Kurulu
- d. Denetçiler

MADDE 5. Genel Kurul, İktisat Fakültesi Fakülte Kurulu üyelerinden ve İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinin Sosyoloji bölüm veya Kürsülerinin Başkanları ya da bunların uygun görecekları birer temsilciden teşekkül eder.

Genel Kurul olağan toplantısını her yıl yaz s6mestresi sonunda veya kış s6mestresi başında, y6netim kurulunun 6ağrısı 6zerine yapar. Toplantı nisabı 6ye sayısının yarıdan bir fazlasıdır. Kararlar oy 6okluğu ile alınır. Genel Kurul, Enstit6 M6d6r6 ve 6yelerini se6er; Enstit6n6n 6alışmaları hakkında kararlar alır; Enstit6n6n b6t6e teklifini g6r6ř6r ve onaylar.

MADDE 6. Enstit6 Y6netim Kurulu, Enstit6 M6d6r6, M6d6r Yardımcısı ve Genel Kurulca İktisat Fak6ltesi 6ğretim 6yeleri arasından 6ç yıl i6in se6ilecek 6ç 6yeden teşekk6l eder.

MADDE 7. Y6netim Kurulu, Enstit6 b6t6esini, kesin hesaplarını ve 6alışma programını hazırlar; bu y6netmeliğin ve Genel Kurulun kendisine verdiği b6t6n g6revleri yerine getirir. Y6netim Kurulu, ders yılı sırasında ayda en az bir defa toplanır.

MADDE 8. Y6netim Kurulu 6ye tam sayısının 6oğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların 6oğunluğu ile karar alır.

MADDE 9. Danışma Kurulu :

- a. İstanbul 6niversitesi İktisat Fak6ltesinin Sosyoloji ve Metodoloji K6rs6s6 ile diğer k6rs6lerin birer temsilcisi;
- b. Hukuk ve Edebiyat Fak6lteleri Sosyoloji B6l6m veya K6rs6lerinin birer temsilcisi;
- c. Diğer 6niversitelerin Sosyoloji B6l6m6 veya K6rs6s6 bulunan Fak6ltelerinin birer temsilcisi;
- d. Devlet Pl6nlama Teşkil6tının bir temsilcisi;
- e. Sosyal Bilimler Derneğinden bir temsilci;
- f. Enstit6ye 6nemli bilimsel veya madd6 yardımları dokunan kuruluş veya kişilerin birer temsilcisi;
- g. Enstit6n6n ama6 ve 6alışmalarına ilgi g6steren veya uzmanlığından yararlanılması gerekenler arasından 6yelerce yapılacak teklif 6zerine y6netim kurulunca se6ileceklerden teşekk6l eder.

MADDE 10. Danışma Kurulu her yıl kış smestresi sonunda Yönetim Kurulunca belirtilecek tarihte toplanarak Enstitünün bir yıllık çalışmalarını inceler.

Danışma Kurulu, Yönetim Kurulunun kararı ve Müdürün daveti ile veya ye sayısının üçte birinin isteği üzerine olağanüstü toplantı yapar.

MADDE 11. Enstitü Müdürü, İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Metodoloji Kürsüsü Profesörleri arasından ve Müdür yardımcısı da ğretim yeleri arasından genel kurulca üç yıl için seçilir.

Müdür Yönetim Kurulunun başkanı olup Enstitüyü temsil eder; Enstitü işlerini yürütür; bütçeyi uygular, Müdür bulunmadığı zaman görevleri Müdür Yardımcısı tarafından yapılır.

MADDE 12. Genel Kurul yeleri arasından üç yıl için iki denetçi seğer. Denetçiler her yıl Genel Kurula denetleme sonuçları hakkında rapor verir.

III — MALİ HÜKÜMLER

MADDE 13. Enstitünün mali kaynakları, İktisat Fakültesinden ayrılan ödeneklerle, yapılacak işler karşılığı elde edilecek meblağlar, yerli, yabancı ve uluslararası resmî ve özel, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak yardım, bağış, teberru ve vasiyetlerle bunların gelirlerinden ibarettir.

MADDE 14. Enstitü bütçesinin tahakkuk memuru Enstitü Müdürü, İt miri Fakülte Dekanıdır.

MADDE 15. Enstitü alışmaları için gerekli teknik eleman, memur ve müstahdem; Müdürün teklifi ve Fakülte Yönetim Kurulunun onayı ile tayin edilir.

MADDE 16. Bu Yönetmelik, Resm Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.

ORD. PROF. HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN ÖLÜMÜ**Prof. Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL**

Değerli bilim adamı, düşünür ve sosyolog Hilmi Ziya Ülken 5 Haziran 1974'te İstanbul'da öldü. Fikir hayatımızın bu büyük kaybı üzerine Tütengil'in yazdığı bir makaleyi, Ülken ailesine başsağlığı dileyerek buraya alıyoruz:

7 haziran 1974'te Aşyan'da toprağa verdiğimiz Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken fikir hayatımızın "sui generis" temsilcilerinden biriydi. 1901 - 1974 yıllarını kapsayan yaşamı boyunca öğrenen, düşünen, arayan ve yazan bir düşünür, bir öğretim üyesi, Türk düşüncesini yurt dışına da yansıtan yorulmak bilmez bir temsilci özelliklerini başarıyla sürdürdüğü görülür. Ölümünden birkaç gün önce adımıza postaladığı mektubunda "Birinci baskısı 1951'de Internationales Soziologenlexikon adıyla Bersdorf tarafından yayınlanmış olan Dünya Sosyologları Sözlüğünde Türk sosyolog ve sosyal bilim adamlarına ait maddelerin yazılması görevini almış bulunuyorum" diyordu. Ansızın gelen ölüm, bu "görev"i gibi bazı tasarılarını da yarım bırakmış oldu.

Hilmi Ziya Ülken'den fikir hayatımıza dergilerde ve gazete sayfalarında kalan yüzlerce yazının yanı sıra, sayısı 70'i aşan irili ufaklı, Türkçe Fransızca yapıt kalmıştır. Adlarını tümüyle saymak olanağını bile bulamayacağımız bu yapıtlar şu öbekler altında toplanabilir: a) Romancı -denemeci Ülken'i ortaya koyan Aşk Ahlakı (1931), Posta Yolu, Yarım Adam (1941), Şeytanla Konuşmalar (1942); b) Felsefeci, sosyolog, mantıkçı, sanat tarihçisi, kültür tarihçisi Ülken'i belirleyen çok sayıda kitaplar; c) Aristo'dan A. Reymond'a kadar uzanan çeşitli çeviriler; ç) Ulusal ve uluslararası kongrelere

sunduğu bilimsel bildiriler. Bu çalışmalarına yönettiği iki önemli dergiyi de katmamız gerekir: 1938 - 1943 yılları arasında 25 sayı çıkan İNSAN; 1942 - 1960 yılları arasında 15 sayısını yayımladığı SOSYOLOJİ DERGİSİ.

1940 - 1944 yıllarında Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde öğrencisi olduğumuz, bitirme tezini kendisinden aldığımız özellikle "Sosyoloji Dergisi"nde yayımlanan araştırma ve yazılarımızı özendiren ilgisi sonunda hazırladığımız Hilmi Ziya Ülken, şu nitelikleriyle dikkatimizi çekiyordu: Hocam Ülken bir çalışkanlık örneği idi. Yakından tanımak olanağını bulduğum çağdaşlarımız içinde bu bakımdan özel bir yeri vardı. Evrene açılan bir fikir adamının gerçeği arama aşkı bütün çalışmalarının ortak yanıydı. Çok yönlü bakış açısı onu sürekli olarak bir sentez çabasına yöneltiyordu. Bu nedenle, Hilmi Ziya Ülken'in "antinomi"ler üzerine köprü kuran bir düşünür, bir feylesof olduğu görülür. Fert ve cemiyet, ruh ve madde, idealizm ve materyalizm, Şark ve Garp, teori ve pratik, özgürlük ve eşitlik onun sentez çabalarının belli başlı alanları olmuştur. "Telifçiliğin Tenakuzları" üzerine eğilen bir düşünür olarak, zıtlıklar arasında uzlaşmalar yerine sentezlere ulaşmak onun amacıydı. Geniş bir alana uzanan ilgisi, bir yargıya varmamıza olanak hazırlayan şu işaretleri vermektedir:

"Yirminci Asır Filozofları" adını taşıyan kitabına yazdığı 1 Haziran 1936 tarihli "Ön Sözde" şunları belirtir: "Bu kitap, adeta müellifin fikri hayatının bir tarihçesi olduğu için, orada sırasıyla meyledilen ve tesiri altında kalınan cereyanlar görülecektir. Bu noktadan kitabın istikameti metafizikten müsbet ilimlere, idealizmden materyalizme doğrudur.."

1951 yılında yayımlanan "Tarihî Maddeciliğe Reddiye"nin "Önsöz"ünde ise, kendimizi kurtarmamız gereken iki türlü görüşten söz etmektedir: "Bunlardan biri şuur dışında hiç bir şeyin var olmadığını iddia eden idealist görüştür ki, bunun ifratı ferdi idealizm veya solipcizm'dir... Kendimizi korumamız lâzım gelen ikinci görüş, irca'cı natüralist görüştür ki, bunun ifratı (külli mekanizma) faraziyesinden başlayarak, zamanımızda (diyalektik materyalizm) şeklini almıştır. Buna göre obje süjeden müstakildir, fakat bu obje hakikatte yalnızca duyu verilerimizin kaba olarak kavradığı

maddî objeden ibarettir... Bu kitapta biz, bu çok cepheli görüşün veya pluralisme'in varlıkları aydınlatmasında engel olan iki hatalı yoldan birincisini, yani maddeciliği tenkit ve reddetmekteyiz.”

Sosyolojide felsefî bir temel bulma zarureti, nazari ve tecrübi sosyolojilerin birbirlerini tamamlaması görüşlerine dayandığı “Sosyoloji Problemleri”nde (1955) toplumsal olguyu şöyle değerlendirmektedir: “İçtimaî hâdise aynı zamanda hem manevî, hem maddîdir. Bu çift karakter cemiyet bütünü'nün iki manzarası gibi alınmalıdır.”

1963 yılında yayımladığı “Siyasi Partiler ve Sosyalizm” kitabında ise şu eleştiri dikkati çekmektedir: “Dünyanın bir bölümü hürriyetsiz müsavatla saadete erişileceği kuruntusundadır. Öteki bölümü ise müsavatsız hürriyetininsanlara huzur vermeye yeteceğini sanıyor.”

Örnekleri çoğaltmak gereğini duymadan 1936 - 1963 belirlenmelerinden bazı sonuçlar çıkarılabilir. Öyle görünüyor ki, Hilmi Ziya Ülken, kendisinden ve toplumdaki gelen iki basıncın düşüncelerine biçim kazandırdığı bir fikir adamıdır. Kendinden gelen basınç, tek yanlılıktan kurtulmaya çalışarak gerçeğin öteki yüzünü de görme ve gösterme çabasıdır. Bu açıdan, Hilmi Ziya Ülken'le Nurullah Ataç arasında bir benzerlik kurulabilir. Aynı zamanda bir portre ve peyzaj ressamı da olan Ülken'in, daha iyiye varmak için kullandığı son renklerin ve fırça darbelerinin onu tutarlılık ve mükemmellikten uzaklaştırıp uzaklaştırmadığı önemli tartışma noktalarından biridir. Toplumdan gelen basınç ise, sağlığı ve tutkuları nedeniyle egemen güçlere direnç göstermekten kaçındığını sandığımız Hilmi Ziya Ülken'in, geçerli politik görüşlere koşut olmaya gösterdiği özendir. Bunu yazılarına dayandırdığımız bir örnek yetisiye aydınlatmaktadır. 1945 yılında yayımladığı “Milletlerin Uyanışı” adlı kitabına aldığı şu cümleler (s. 59), “...Öyleyse ırkçı görüş için söylediğimiz gibi, etnolojik asıl birliğine dayanmak isteyen Turancı görüş de realiteye uymadığı ve hayalî olduğu için, bu fikre inananların ya gafletine, yahut tehlikeli bir rol oynamak istediklerine hükmetmek ve gerçek millet telâkkisini bunlardan katî olarak ayırmak lâzımdır”, 1948'in “Millet ve Tarih Şuuru”nda (s. 171) şöyle yumuşatılmaktadır: “...Öyleyse ırkçı görüş için söylediğimiz

gibi, etnolojik asıl birliğine dayanmak isteyen Turancı görüş de realiteye uymamakta, hayalî kalmaktadır”.

Geniş bir alana yayılan, üstelik zaman içinde de gelişmeler ve değişmeler gösteren Hilmi Ziya Ülken’in karşıt yorumlara açık olduğunu sanmak yanlış olur. Cumhuriyet dönemini Batı uygarlığına katılmanın, Türk Rönesansının başlangıcı sayan Ülken “Atatürk ve Din” adlı kitaba yazdığı “Önsöz”de (1962) kesin ve tutarlıdır: “Türkiye’nin son yarım asırda geçirdiği buhranlı ve sarsıntılı tarihinin en mühim hadisesi, tereddütsüz diyebiliriz ki, layikliğinin ilanıdır.. Atatürk’ün “İstiklâl” savaşında istilâcı bir düşmana karşı sömürge olmak tehlikesinde olan bir dünyayı müdafaa etmesi nasıl yalnız Türkiye’nin kurtuluşu olarak değil, bütün Şarkın kurtuluşu olarak sembol vazife ve değerini taşımakta ise, Atatürk “inkılâp”larının en mühim halkalarından biri olan lâyikliğinin kabulü de yeni devlet, kanun ve hayat anlayışının bütün Şarkta yayılması ve Şarkı uyandırması bakımından bir sembol ve davet gibi görüşmesi lâzım gelir.” Evrene açık bir hümanist olan Hilmi Ziya Ülken, Yeni Türkiye’nin değerlerini yürekten destekleyen ve oluşuna katkıda bulunan Cumhuriyetçi düşünürler arasında kendine özgü bir yer almaktadır. (Cumhuriyet)

III

BAŞLIKLARINA VE YAZARLARINA GÖRE "SOSYOLOJİ KONFERANSLARI"

Konferansın Başlığı	Yazarı	Yeri
Karabük'ün Teşekkülü	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	I. Kitap, s. 1
Amerika'da Sınai Sosyoloji	Prof. Dr. Frank Miller	I. Kitap, s. 11
İçtimai Değişmeler ve Yol	Doç. Dr. C. O. Tütengil	I. Kitap, s. 22
Sosyal Siyaset Araştırmaları	Doç. Dr. S. Zaim	I. Kitap, s. 40
Türkiye'de İçtimai Sınıflar	Dr. A. Kurtkan	I. Kitap, s. 62
Prens Sabahaddin Çığırı	S. Demirkan	I. Kitap, s. 81
Karabük'de Sanayileşme	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	II. Kitap, s. 1
Türk ve Avusturyalı Esirler	Prof. Dr. K. Jahn	II. Kitap, s. 38
Yunanistan'da Cemaat		
Kalkınması	Prof. S. Agapitidis	II. Kitap, s. 52
İktisat ve Sosyal Psikoloji	Prof. A. Vexliard	II. Kitap, s. 61
Karabük'ün Sosyal Şartları	Dr. A. Kurtkan	II. Kitap, s. 73
Köyden Şehre Göç	Doç. Dr. C. O. Tütengil	II. Kitap, s. 88
Beledi Hizmetler ve Karabük	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	II. Kitap, s. 100
Karabük ve İki Vesika	Asis. Mehmet Eröz	II. Kitap, s. 126
Türkiye'de İslav Muhacirleri	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	III. Kitap, s. 1
Ziraî Sosyoloji	A. Süreyya İloğlu	III. Kitap, s. 31
Bugünkü İsrail	Prof. Orhan Tuna	III. Kitap, s. 60
Folklor ve Sosyoloji	K. Yund	III. Kitap, s. 73
Sosyal Araştırma	Prof. O. Neuloh	III. Kitap, s. 82
Sanayi Sosyolojisi	Dr. A. Kurtkan	III. Kitap, s. 87
Karabük'ün Kuruluşu	Dr. E. Tümertekin	III. Kitap, s. 104
Basın ve Cemiyet	Prof. Ch. Hulten	III. Kitap, s. 110
Prof. C. C. Zimmerman	Doç. Dr. C. O. Tütengil	III. Kitap, s. 115
İslav Muhacirleri ve Kazaklar	Asis. Mehmet Eröz	III. Kitap, s. 121
Aydınların Ortaya Çıkışı	Prof. C. C. Zimmerman	IV. Kitap, s. 1
Üsküdar'da Gecekondular	M. Güray	IV. Kitap, s. 20
İslav Muhacirleri	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	IV. Kitap, s. 56
Hukuk ve Sosyal Hayat	Doç. T. Özbilgen	IV. Kitap, s. 93
C. C. Zimmerman Sosyolojisi	Dr. O. Türkoğan	IV. Kitap, s. 103

Konferansın Başlığı	Yazarı	Yeri
Az Gelişme	Doç. C. O. Tütengil	IV. Kitap, s. 152
Kıbrıs Meselesi	Prof. A. Erzen	IV. Kitap, s. 161
Türkiye'de Erozyon	Prof. O. Yamanlar	IV. Kitap, s. 169
Hindistan'da Gelişme ve Kalkınma	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	IV. Kitap, s. 172
Ziya Gökalp	İ. H. Baltacıoğlu	V. Kitap, s. 1
Ziya Gökalp	Prof. H. S. Seden	V. Kitap, s. 8
Ziya Gökalp	Doç. A. Kurtkan	V. Kitap, s. 17
İktisadî Kalkınma	Dr. C. Birtek	V. Kitap, s. 24
Z. Gökalp ve Sosyalizm	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	V. Kitap, s. 42
Dil ve Z. Gökalp	Doç. F. K. Timurtaş	V. Kitap, s. 71
Türkmenlerin Kürtleşmesi	Dr. Mehmet Eröz	V. Kitap, s. 106
Ziya Gökalp	Doç. C. O. Tütengil	V. Kitap, s. 122
Turkish Intelligentsia	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	V. Kitap, s. 142
Köy Kalkınması	Prof. M. Turhan	VI. Kitap, s. 1
A.B.D.'de Teknoloji ve Sosyal Problemler	Doç. A. Kurtkan	VI. Kitap, s. 14
Doğu Anadolu	J. Fenske	VI. Kitap, s. 32
Medikal Sosyoloji	Dr. O. Türkddoğan	VI. Kitap, s. 45
Köy Kalkınması	T. Carım	VI. Kitap, s. 60
Köy Enstitüleri	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	VI. Kitap, s. 65
Köy Sosyoloğu	C. C. Zimmerman	VI. Kitap, s. 84
İstanbul Köyleri	Doç. C. O. Tütengil	VI. Kitap, s. 106
Yörük - Türkmen Köyleri	Dr. Mehmet Eröz	VI. Kitap, s. 119
Anadolu Köyleri	Prof. C. Weniger	VI. Kitap, s. 155
Aile Hukukunda Değişmeler	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	VI. Kitap, s. 166
Ek : S.S.A.M.	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	VI. Kitap, s. 181
Adapazarı'nın Teşekkülü	Dr. Mehmet Eröz	VII. Kitap, s. 1
Sakarya Coğrafyası	S. Alban	VII. Kitap, s. 61
Adapazarı'na Göç	Doç. O. Arı -	VII. Kitap, s. 71
Adapazarı Fizik Plânlaması	Do. C. O. Tütengil	VII. Kitap, s. 105
Adapazarı'nın Sanayileşmesi	O. Göçer	VII. Kitap, s. 143
Arifiye Öğretmen Okulu	Doç. A. Kurtkan	VII. Kitap, s. 186
Sakarya Basını	N. Ergin	VII. Kitap, s. 242
Sakarya'da Ziraat	Doç. C. O. Tütengil	VII. Kitap, s. 267
Sakarya'da İller Bankası	Dr. M. Emiroğlu	VIII. Kitap, s. 1
Erzurum Üniversitesi	A. Menderes	VIII. Kitap, s. 49
Ecnebi İlim Adamları	Prof. L. J. Fenske	VIII. Kitap, s. 83
Prof. Fenske Biyografya ve Bibliyografya	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	VIII. Kitap, s. 94
Prof. Fenske Ayrılırken	Asis. M. E. Erkal	VIII. Kitap, s. 101
	Doç. Dr. A. Kurtkan	VIII. Kitap, s. 106

Konferansın Başlığı	Yazarı	Yeri
Erzurum Üniversitesi ve Prof. Fenske	Doç. O. Türkoğan	VIII. Kitap, s. 108
Sakarya'da Ormancılık	M. A. Gökberk	VIII. Kitap, s. 109
Kakarya'da Kooperatifçilik	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	VIII. Kitap, s. 121
Basın'da "Sosyoloji Konferansları"	M. Eröz - M. E. Erkal	VIII. Kitap, s. 142
Adapazarı Zلزlesi ve İnşaat	O. Pekin	IX. Kitap, s. 1
Sosyal Antropoloji	Dr. Mehmet Eröz	IX. Kitap, s. 21
Sakarya'da Ziraî Kredi Kooperatifleri	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	IX. Kitap, s. 65
Sosyalizm ve Proudhon	C. Meriç	IX. Kitap, s. 111
Tortum Derneği Denemesi	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	IX. Kitap, s. 133
Jinekoloji Öğretimi ve Kazancığil	Prof. K. Akol	X. Kitap, s. 1
Ord. Prof. T. R. Kazancığil	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	X. Kitap, s. 5
İngiltere'de Sosyal Statü	D. Martin	
	(Terc. Doç. Á. Kurtkan)	X. Kitap, s. 41
Sakarya'da Sendikacılık	Z. Küley	X. Kitap, s. 49
Adapazarı Şeker Fabrikası	H. Başar	X. Kitap, s. 87
S.S.A.M. Kongresi	Dr. Mehmet Eröz	X. Kitap, s. 125
Sakarya'da Sosyal Teşekküller	Dr. M. E. Erkal	XI. Kitap, s. 1
İngiltere Lâik midir?	D. Martin	
	(Terc. Doç. Á. Kurtkan)	XI. Kitap, s. 17
Sakarya'da Bankacılık	M. Kutluata	XI. Kitap, s. 55
Türk Onomastiği ve Yer Adları	Doç. Mehmet Eröz	XI. Kitap, s. 107
Sakarya Bibliyografyası	Prof. Z. F. Fındıkoğlu	XI. Kitap, s. 121

